

Nemocnice Jedličkova ústavu a její budova v letech 1915-1945

(Petr Kolář)

Dům v č. p. 479 v dnešní ulici Na Pankráci byl zakoupen pro potřeby Jedličkova ústavu již během I. světové války, v roce 1915. Později zde byly dílny na výrobu učebních pomůcek, které se dodávaly i do zahraničí. K 5. 3. 1922 tu zahájila provoz nemocnice Jedličkova ústavu. Do té doby se veškeré chirurgické a ortopedické zákroky prováděly v prostorách Pražského Sanatoria (nyní Ústavu pro matku a dítě) v Praze-Podolí. Náročnější operace dětí na zde umístěné II. chirurgické klinice zde ovšem probíhaly i v pozdějších letech a často je (jako dříve) prováděl i šéf kliniky a zakladatel Pražského Sanatoria - profesor Rudolf Jedlička. Na druhou stranu sloužila zřejmě i nemocnice Jedličkova ústavu - alespoň v prvních letech - jako částečné fakultní zázemí II. chirurgické kliniky. Na počátku roku 1925 se léčebna rozšířila o nové samostatné oddělení pod vedením MUDr. Františka Buriana, pozdějšího akademika a slavného profesora plastické chirurgie. Místo v budově v Praze na Pankráci nabídl doktoru Burianovi nezištně sám profesor Jedlička, protože dosavadní prostory v sanatoriu Československého červeného kříže v Žitné ulici, č. 24 (dnešní Foniatrická klinika 1. LF UK) byly již zcela nevyhovující. (Je přitom ironií, že se během 2. světové války byla nemocnice Jedličkova ústavu nucena načas přemístit právě sem.) Zatím není zcela jasné, ve kterém roce František Burian přesídlil se svým Ústavem plastické chirurgie do nového působiště do nemocnice na Královských Vinohradech. Dle některých zdrojů to bylo až do roku 1935, jiné údaje však jasně naznačují, že ke stěhování došlo již v průběhu roku 1932. O tom, že toto oddělení nebylo zřízeno bezúčelně, hovoří i růst počtu provedených operací: ze 150 v roce 1925 na 540 v roce 1930.

Léčebny Jedličkova ústavu (jak zněl jejich oficiální název) dále zahrnovaly lékařskou a výchovatskou poradnu a součást nejdůležitější - ambulantní ortopedické (někdy také označované jako léčebné) oddělení. Jak už název naznačuje, bylo určeno i pro běžnou klientelu mimo Jedličkův ústav. Tento fakt kromě jiného znamenal alespoň malé přilepšení v ne vždy dostatečných ústavních příjmech. Je zajímavé, že spisy mnoha desítek pacientů se dochovaly až do dnešních dnů... Ne všichni ovšem byli operováni či hospitalizováni; mnoho jich přicházelo na drobnější zákroky, běžná vyšetření, kontroly či jen na poradu.

Nemocnice ovšem měla i 2 operační sály a lůžkové oddělení určené pro 35 pacientů (v roce 1931 již pro 42 pacientů). Počet se později - i díky prostorám, které se uvolnily po odchodu kliniky MUDr. Buriana - ještě zvýšil na 77 a v roce 1939 dočasně dokonce na 125 lůžek. Jinak se ovšem lékaři a ošetřovatelky vždy snažili, aby v jednom pokoji, určeném pro dětské pacienty z Jedličkova ústavu, bylo nanejvýš 10 postýlek. Tehdejší ředitel JÚ Augustin Bartoš rovněž dbal na to, aby děti nebyly jen v péči lékařů a ošetřovatelek, ale aby zůstaly zapojeny do běžné školní výuky. Za malými žáky proto pravidelně na pokoje docházel jeden učitel. Ono školní oddělení („škola v nemocnici“) přitom ve své době nebylo ani zdaleka běžným jevem.

Léčebny Jedličkova ústavu často představovaly pro sem přijaté děti první místo, které zde spatřily; probíhaly tu totiž veškerá vstupní vyšetření a prohlídky. Konaly se tu ovšem i pravidelné čtrnáctidenní kontroly jejich zdravotního stavu. O další náplni nemocnice nám obšírně referují dobové materiály:

„Podle stupně choroby a celkového zdravotního stavu jest u jednotlivých chovanců prováděna pravidelná dodatečná léčba, masáže, elektrisace, cvičení na Zanderových kyvadlových přístrojích, ozařování, vodoléčba, apod. Tyto výkony provádí sestra ošetřovatelka ve školním oddělení, k cvičení na strojích pak docházejí chovanci na Zanderův sál. Všechny cviky, masáže, elektrisace apod., jsou určovány přesně podle stavu chovance a vykonávány individuálně.“

Z citovaného pramene je tedy zřejmé, že budova byla používána také pro rehabilitační účely. Dle rozvrhu z roku 1936 začínala první cvičení již v 7:45 a pokračovala až do 12. hodiny. Děti ze všech tříd měly vypracován individuální časový plán. Dozvídáme se, že:

„...V jediném školním roce 1935/36 bylo u chovanců provedeno 2271 cvičení na kyvadlových přístrojích a cvičení skoliotiků, 1856 masáží a 656 elektrisací, tedy celkem 4781 terapeutických výkonů.“

Primární náplní práce ovšem byly ortopedické operace a ambulance. Ambulantní oddělení navštívilo jen v prvním pololetí roku 1936 přes 4000 osob, z nichž 400 bylo zaevidováno jako noví ortopedičtí pacienti. Stejný počet návštěv byl udáván i v roce 1938, přičemž během téhož roku zde bylo podniknuto na 7000 různých léčebných výkonů.

Celé léčebné oddělení měl na starosti primář, který měl pod sebou dva stálé a tři pomocné lékaře a čtyři členy (či členky) ošetřovatelského personálu. Vedoucím lékařem byl jmenován MUDr. Jaroslav Čípek (stejně jako ředitel školy Spáčil ovšem spadl pod vedení vrchního ředitele ústavu Augustina Bartoše). MUDr. Čípek patřil k význačným postavám prvorepublikové historie ústavu. Ač poměrně mladý (*1903), byl vybrán i zřejmě ještě za Jedličkova života i pro práci v Pražském Sanatoriu, kde působil na II. chirurgické klinice. V budově nemocnice JÚ na Pankráci byl jmenován vedoucím lékařem někdy mezi roky 1933/34, je však takřka jisté, že zde lékařské zákroky prováděl již dříve předtím. Tento vynikající ortopéd zde zastával svou funkci až do let padesátých, aby se nakrátko sám stal ředitelem Jedličkova ústavu (respektive té jeho části, která spadala pod ministerstvo zdravotnictví.)

Z výše zmíněného souhrnu je zřejmé, že „Léčebny Jedličkova ústavu“ nabízely poměrně široké spektrum lékařských služeb a to nejen pro ústavní pacienty. Počty návštěv, evidovaných pacientů i provedených zákroků neustále stoupaly a s nimi i prestiž nemocnice. Bohužel tento vývoj neúprosně přervala 2. světová válka, která měla mít i pro pankráckou budovu tragické následky.

K první změně došlo hned po 17. listopadu 1939. Ten den byly uzavřeny všechny české vysoké školy a stejnému osudu pochopitelně neušla ani lékařská fakulta Univerzity Karlovy. Zde sídlící I. chirurgická klinika profesora Arnolda Jiráska se byla nucena vystěhovat ještě téhož dne za poměrně dramatických okolností - za asistence oddílů SS. Jedna její část našla azyl v prostorách tzv. divizní nemocnice na Karlově náměstí, druhá se nastěhovala do budovy

„Léčeben Jedličkova ústavu“ č. p. 479 v dnešní ulici Na Pankráci. V budově byly pro účely I. chirurgické kliniky kromě lůžek připraveny 2 operační sály (z nichž *„septický byl tak malý, že dva lékaři se tam stěží vešli a hlava operovaného pacienta vyčnívala na chodbu, kde byl i lékař, který podával narkózu“*), nicméně již 20. prosince zde byla provedena první mozková operace. Jirásek i ostatní pracovníci pracovali ve zdejších stísněných prostorách nakonec rádi, protože tam byl větší klid než v divizní nemocnici, kde sídlila mimo jiné i část německé chirurgické kliniky.

A co se stalo se samotnou nemocnicí Jedličkova ústavu? Nezbylo jí nic jiného, než se odsud vystěhovat: od tohoto okamžiku až do května 1941 byla pro účely nemocnice alespoň částečně používána Nová budova, kde byl zařízen operační sál a lékařské pokoje.

V májových dnech roku 1941 se však byla nucena odejít i z tohoto působiště - nemovitost zabrala nemocnice SS pro ubytování svého ošetrovatelského personálu (pracujícího v rovněž zkonfiskovaném Pražském Sanatoriu). Pro účely nemocnice obdržel Jedličkův ústav náhradou od německého lazaretu dům v Žitné ulici č. 24, který dříve náležel sanatoriu Československého červeného kříže. Zde pak nemocnice Jedličkova ústavu působila dva a půl roku - tj. až do 1. ledna 1944 (přitom byla dokonce přinucena německým „vlastníkům“ platit nemalý nájem!). K tomuto datu se lékaři i pacienti vrátili zpět na Pankrác a zde sídlící I. chirurgická klinika profesora Jiráska se zároveň přesunula ke své druhé části na Karlovo náměstí. V pankrácké budově pak nemocnice během amerického náletu v únoru 1945 potkala svůj osud.

Historiografie se v zásadě obecně shoduje, že americký nálet na Prahu ze 14. února 1945 byl omylem. Naštěstí byly protiletecké kryty v budovách Jedličkova ústavu zřizovány již v roce 1941 a svůj kryt měla i budova dnešních Tapek. Jeho kapacita činila 65 osob ve dvou místnostech, suterén byl dokonce vybaven i vlastním operačním sálem. Když nálet v 12:35 začal, osazenstvo nemocnice se zřejmě zachovalo podobně, jako velká část obyvatel Prahy, ukolébaná neustálými (a planými) leteckými poplachy - příliš se neznepokojovalo. Primář prý při houkání sirén ještě operoval. Teprve na poslední chvíli bylo 50 pacientů ošetrovatelským personálem sneseno do připraveného protileteckého krytu, který zanedlouho prokázal potřebnost své existence. Několik osob však zůstalo mimo něj (při náletu byli částečně zasypani) a desetiletému Ivanu Řeháčkovi, který ještě minulý rok navštěvoval ústavní školu v Lochovicích, se stal nálet osudný. Budova byla těžce poškozena, zničena byla střecha, část druhého a celé třetí patro, nicméně nedošlo k jejímu zřícení, ani k totální destrukci. Po válce proběhla velmi rozsáhlá rekonstrukce, mající v horních patrech spíše charakter nové stavby. Jedinými zmínkami jsou zatím dvě zprávy z denního tisku v lednu 1947. Dozvídáme se, že výstavba (nové) nemocnice si vyžádala nákladu 5,000 000 Kčs.